

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס

סוגיות באגדה

פרופ' ארנון עצמון | המחלקה לתלמוד

Select Themes in Aggadah | 09-1066-01

קורס מקוון	סוג הקורס:
4	היקף נ"ז:
תשפ"ו	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
-	יום ושעה
ב 10:00-12:00	שעת קבלה:
Arnon.atzmon@biu.ac.il	מייל מרצה:
https://lemida.biu.ac.il/course/view.php?id=81619	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

הקורס מורכב מסדרת מפגשים עם טקסטים אגדיים מספרות חז"ל מתוך נקודות מבט מחקריות שונות. נקודות המבט הנם למעשה ענפי המחקר השונים העוסקים באגדה – היסטוריה, ספרות, פילוסופיה, פילולוגיה ועוד. במהלך המפגשים יתוודעו התלמידים לגישות ולשאלות השונות המאפיינות את האסכולות השונות העוסקות בחקר האגדה.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הסטודנטים ייפגשו באופן בלתי אמצעי עם מגוון טקסטים מספרות חז"ל.
2. הסטודנטים ירכשו היכרות בסיסית עם החיבורים הרלוונטיים בספרות חז"ל.
3. הסטודנטים ייחשפו למגוון כלי מחקר עדכניים בתחום האגדה והמדרש.

מיומנויות

1. הסטודנטים יתנסו בשימוש במגוון כלי מחקר עדכניים בתחום האגדה והמדרש.
2. הסטודנטים ילמדו לנתח ולחקור באופן בסיסי טקסטים של אגדה ומדרש.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת (להרחבה)
2-1	מבוא והגדרות (ספרות האגדה) – מפגש זום לפתיחת הקורס ויחידה דיגיטלית		1. מאק, חננאל, מדרש האגדה, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 9–18. 2. שנאן, אביגדור, עולמה של ספרות האגדה, תל-אביב תשמ"ז, עמ' 77–81.	
3-4	מדרש האגדה והמיתוס, שורשיו של מדרש האגדה – פרשת קין והבל		התנסות ראשונית של קריאת טקסט מקראי ופרשנות חז"ל עליו: מעשה קין והבל – בראשית ד ח (ויאמר קין אל הבל אחיו) + תרגום השבעים; ספר היובלים ד מהדורת כנה ורמן, עמ' 194; קדמוניות היהודים א שורה 52	מטלת תרגול
5-6	הבחירה באברהם אבינו במקרא ובספרות הקדומה		בראשית יב א-ה; 'הושע כד ב-ג; ספר היובלים; קדמוניות היהודים; בראשית רבה לח:א; מב:ח; סא:א; צה:ב;	
7-8	יצחק הצבר הראשון במקרא, ובפרשנות הקדומה		מדרש בראשית רבה סב:ד, מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 675; בראשית רבה נז:ד (עמ' 599)	מטלת תרגול
9-10	יעקב הוא ישראל, במקרא ובפרשנות הקדומה		בראשית כה כב-כג (ויתרוצצו הבנים); בראשית רבה סג:ו (עמ' 682); סג:ח (עמ' 687); בראשית לב כג-לג; בראשית רבה עח:ג (עמ' 921)	
11-12	לידתו של עם ישראל במצרים במקרא ובפרשנות הקדומה		שמות א א (ואלה שמות בני ישראל); שמות רבה א; מדרש תהלים קז:ב; מכילתא דרבי ישמעאל, ויהי בשלח ד	מטלת תרגול
13-14	מעמד הר סיני במקרא ובפרשנות הקדומה		שמות יט א (ויהי בחדש השלישי); משנה תענית ד:ח (ביום חתונתו זו מתן תורה); מכילתא דר' ישמעאל, ויהי	

	בשלח, א (דרך המדבר); מכילתא דר" ישמעאל, בחדש השלישי, א (מקום הפקר)			
15-16	הכניסה לארץ כנען במקרא ובפרשנות הקדומה	בראשית רבא לט; ספרי דברים עקב לז; מדרש תהלים צה		
17-18	מעם לממלכה (מציון נברא העולם; מלכות דוד; בחירת ירושלים)	רגב, איל, "זבחי צדק: הביקור במקדש והבאת קרבן כחווייה דתית במזמורי תהלים", תרביץ עג, ג (תשס"ד), עמ' 386-365.	מטלת תרגול	
19-20	חורבן, גלות וגאולה	בן שחר, מאיר, "שיבת ציון בספרות חז"ל: בין ארץ ישראל לבבל ובין עבר להווה", ציון עט, א (תשע"ד), עמ' 19-51.		
21-22	מדרש האגדה וספרות בית שני 1 (יוסף ואשת פוטיפר)	בראשית רבה וצוואות השבטים		
23-24	מדרש האגדה וספרות בית שני 1 (עקדת יצחק)	בראשית רבה וספר היובלים		
25-26	חזרה וסיכום כולל מפגש זום לסיכום והכנה לבחינה			

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

מטלות תרגול	מסקל בציון הסופי
מבחן מסכם	20% מהציון הסופי
	80% מהציון הסופי

דרישות הקורס

הקורס כולל מפגשים פרונטליים בהם יש חובת נוכחות. בסוף השנה תוגש עבודה סמינריונית.

דרישות קדם

שם הקורס	מס' הקורס

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

1. אורבך, א"א, חז"ל: פרקי אמונות ודעות, ירושלים: מאגנס, תשנ"ח, עמ' 281-283.
2. אלבוים, יעקב, "כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום" (תנחומא בובר וירא א-ה): עיון בדרכי עיצובה של דרשה תנחומאית, כנסת עזרא: ספרות וחיים בבית הכנסת, אסופת מאמרים מוגשת לעזרא פליישר (בעריכת ש' אליצור ואחרים), ירושלים תשנ"ה, עמ' 149-167.
3. אלבק, חנוך, "ספר היובלות וההלכה", מדעי היהדות 45 [תשסח] 3-48.
4. אלבק, חנוך, מבוא לבראשית רבה, ירושלים תשכ"ה (מהדורה שנייה), ג, עמ' 11-19.
5. אמינוף, עירית, עשו אחי אבי אדום ורומי: עיון במקורות התלמוד והמדרש של ארץ ישראל בתקופת התנאים והאמוראים, ירושלים: ראובן מס, תשע"ה, עמ' 36-42.
6. אררט, ניסן, "סיפור קין והבל", בית מקרא 30 ב (תשמ"ה), עמ' 321-312.
7. אופנהיימר, בנימין, "קין והבל: גלגולו של המוטיב מן המזרח הקדמון, דרך המקרא ועד לספרות האגדה ולספרי אבות הכנסייה", ספר הזכרון לגדליהו אלון, ת"א, תש"ל, עמ' 68-27.*
8. בן אליהו, אייל, "מ'יהודה' ל'ישראל' - טריטוריה וזהות לאומית", ציון (תש"ע), עמ' 151-127.
9. ברגמן, מרק, "לביקורת הנוסח של מדרשי תנחומא-ילמדנו", תרביץ, נד (תשמ"ה), עמ' 288-292.
10. ברגמן, מרק, "עדי נוסח של מדרשי תנחומא-ילמדנו", דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשמ"ו, עמ' 49-56.
11. ברגמן, מרק, "מסורות ומקורות קדומים במדרשי תנחומא-ילמדנו", תרביץ, ס (תשנ"א), עמ' 269-274.
12. ברגמן, מרק, "רבדי יצירה ועריכה במדרשי תנחומא-ילמדנו ע"פ ניתוח של פסיקה נבחרת", קעמ"י, י/ג, ירושלים תש"ן, עמ' 117-124.
13. גוטמן, י', הספרות היהודית-הלניסטית א תשי"ז, עמ' 11 ואילך.
14. גולדברג, א', "סדר הפתיחות במדרשי תנחומא-ילמדנו", ספר הזכרון לרבי שאול ליברמן, ירושלים תש"ן, עמ' 1-20.
15. גלעד, ח', "סיפור קין והבל כפשוטו", בית מקרא 29 א (תשמ"ד), עמ' 28-14.*
16. דנאי, שפרה, האשה בספור המקראי ובאגדות חז"ל, בבראשית רבה ובתלמוד: כיצד נתן ללמוד על יחס חז"ל לאשה מתוך יחסם לדמיות המקראיות, חוה שרה ודבורה, דיסרטציה (מ.א.), אוניברסיטת תל-אביב, 1987.
17. היינימן, יוסף, אגדות ותולדותיהן, ירושלים תשל"ד, עמ' 49-55.*
18. היינימן, יוסף, "מסורות פרשניות קדומות באגדה ובתרגומים", תרביץ לה (תשכו) עמ' 84-94.
19. היינימן, יוסף, "מבנה וחלוקתו של מדרש בראשית רבה", בר-אילן, ט (תשל"ב), עמ' 279-289.
20. הירשמן, מנחם, תורה לכל באי העולם: זרם אוניברסלי בספרות התנאים ויחסו לחכמת העמים, רעננה: הקיבוץ המאוחד, תשנ"ט, עמ' 38-42.
21. הלוי, א"א, שערי האגדה, ת"א תשמ"ב, עמ' 15-12.
22. זהר, נעם, "דמותו של אברהם וקולה של שרה במדרש בראשית רבה", אברהם אבי המאמינים (תשס"ב) 71-85.
23. חמיאל, חיים, "לנושא הבחירה כאברהם", בית מקרא 39 (תשנ"ד), עמ' 133-140.
24. טוהר, ורד, אברהם בכבשן האש: מרד בעולם פגאני, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, תש"ע.
25. יסיף, ע', סיפור העם העברי, ירושלים, תשנ"ד, עמ' 98-95.
26. כהן, גבריאל חיים, "רחל ולאה: האישה כרעיה והאישה כאם", על הפרק 16 (תשנט) 58-66.*

27. ליבוביץ, נ', עיונים בספר בראשית, ירושלים, תשכ"ז, עמ' 28-29.
28. מאיר, עפרה, "הסיפור ה'דרשני', במדרש קדום ומאוחר", סיני, פו (תש"ם), עמ' רמו-רסו.
29. מאיר, עפרה, "נוסחאות פתיחה של הסיפור הדרשני בבראשית רבה", קעמי, ט/ג (ירושלים תשמ"ו), עמ' 37-42.
30. מאיר, ע', הסיפור הדרשני בבראשית רבה, הקיבוץ המאוחד 1987.
31. מאיר, עפרה, "גן בעדן – הערות לאופן העריכה של בראשית רבה", דפים למחקר בספרות, 5/6 (תשמ"ט), עמ' 330-309.
32. מאיר, עפרה, "עקרון החלוקה לפרשות בבראשית רבה", קעמ"י, י/גא, ירושלים תש"ן, עמ' 108-101.
33. מאיר, עפרה, "מעשה העריכה בבראשית רבה ובויקרא רבה", תעודה, יא (תשנ"ו), עמ' 61-90.
34. מיליקובסקי, חיים, "מדרש האגדה – מציאות או מטאפורה", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 34-37.
35. מיליקובסקי, חיים, "עונשו של יעקב – עיון בדרכי עריכתו של מדרש תנחומא", בר-אילן, יח-יט (תשמ"א), עמ' 149-144.
36. פרנקל, יונה, "בין מדרש לפרשנות", בתוך: חכמת לב: עולמם של חז"ל, עורך: יוסף הקר, ירושלים, תשע"ז, עמ' 13-23.
37. קוסמן, אדמיאל, "האשה כ'צלע' של הגבר: על פרשנות המקרא והשלכותיה הרעיוניות והמעשיות על מעמד האשה באגדה ובהלכה", בתוך: החיים כמדרש (2004) 168-183.
38. קרא-איונוב קניאל, רות, "חוה, איילה ונחש - עלילות אחרית וראשית, מיתוס ומגדר", קבלה 21 (תשע) 255-309.
39. רגב, איל, "זבחי צדק: הביקור במקדש והבאת קרבן כחוויה דתית במזמורי תהלים", תרביץ עג, (תשס"ד), עמ' 386-365.
40. שמש, יעל, "דמותה של רחל: מרעיה אהובה לאם האומה", עיוני מקרא ופרשנות ט (תשסט) 110-81.
41. שנאן, אביגדור, "חוה וחויא: על האישה והנחש בפרדס האגדה", בתוך: מגוון דעות והשקפות בתרבות ישראל ח (תשנח) 49-65 *.
42. שנאן, אביגדור, "בין מדרש לתרגום: על תרגום התורה המיוחס ליונתן ומדרש פרקי דרבי אליעזר", תעודה, יא (תשנ"ו), עמ' 244-231.
43. תבורי, יוסף, מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים: מאגנס, תש"ס, עמ' 151-154.
44. Amaru, Betsy Halpern, "The portrait of Sarah in Jubilees," *Jewish Studies in a New Europe* (1998) 336-348.
45. Bakhos, Carol, *The family of Abraham: Jewish, Christian, and Muslim interpretations*, Cambridge, Ma.: Harvard University Press, 2014, pp. 80-105.
46. Boyarin, Daniel, "Different Eves: myths of female origins and the discourse of married sex," in: *Carnal Israel* (1993) 77-106.
47. Barth, Louis, "Genesis 15 and the Problems of Abraham's Seventh Trial", *Let Your Colleagues Praise You: Studies in Memory of Stanley Gevirtz (=MAARAV, 7-8)*.
48. Blidstein, Gerald J., *In the rabbis' garden: Adam and Eve in the midrash*, Northvale, N.J.: Aronson, 1997.
49. Daube, David, *The New Testament and Rabbinic Judaism*, London: University of Athlone Press, 1956, pp. 326-327. London,

- Dimant, Devorah Noah in early Jewish literature Biblical Figures Outside the .50
Bible (1998) 123-150*
- Elbaum, Yaakov, "From Sermon to Story: The Transformation of the Akedah." .51
Prooftexts, (1986), pp. 97-116.
- Feldman, Louis H., "Abraham the Greek Philosopher in Josephus", Trans. of .52
156.–American Philological Society, 99 (1968), pp. 143
- Feldman, Louis H., Abraham. Josephus's Interpretation of the Bible (1998) 223-.53
289
- Henshke, David, "The Lord Brought Us Forth from Egypt: On the Absence of .54
Moses in the Passover Haggadah", *AJS Review* 31.1 (2007), pp. 61-73
- Koltun-Fromm, Naomi, "Aphrahat and rabbis on Noah's righteousness in light of .55
the Jewish-Christian polemic," *The Book of Genesis in Jewish and Oriental
Christian Interpretation* (1997) 57-71
- Kugel, James L., *The Bible as it was*, Cambridge: Harvard University Press, .56
1997, pp. 143-144
- Lachs, Samuel Tobias, "The Pandora-Eve motif in rabbinic literature," *Harvard* .57
Theological Review 67,3 (1974) 341-345
- Porton, Gary G., "How the rabbis imagined Sarah: a preliminary study of the .58
feminine in Genesis Rabbah," *A Legacy of Learning* (2014) 192-209
- Tohar, Vered, "Abraham and Sarah in Egypt (Genesis 12:10-20): sexual .59
transgressions as apologetic interpretations in post-biblical Jewish sources,"
Women in Judaism 10,1 (2013) 14 pp.

ספרי הלימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים.

1. מאק, חננאל, מדרש האגדה, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 9–18.
2. מאיר, עפרה, הסיפור הדרשני בבראשית רבה, תל-אביב, תשמ"ז, עמ' 11–42*.
3. שנאן, אביגדור, עולמה של ספרות האגדה, תל-אביב תשמ"ז, עמ' 77–81.

חומר מחייב למבחנים:

חומרי קריאה ממוקדים מתוך הרשימה הביבליוגרפית מובאים באתר המלווה את הקורס.